

De hoogtepunten



MUSEUM
MAYER
VAN DEN
BERGH





Museum Mayer van den Bergh toont de indrukwekkende en zeer diverse kunstcollectie die Fritz Mayer van den Bergh (1858-1901) aan het eind van de 19^{de} eeuw verzamelde. Het museum opende in 1904, drie jaar na zijn plotse dood door een ruiterongeval. Dát het er is gekomen, is de verdienste van zijn moeder, Henriëtte van den Bergh. Zij realiseerde postuum de levensdroom van haar zoon. Sinds 1951 wordt het museum beheerd door de stad Antwerpen. De verzameling – zowat 3100 kunstvoorwerpen en bijna 2500 munten en penningen – is nog altijd die van één man: Fritz Mayer van den Bergh.

DE FAMILIE MAYER VAN DEN BERGH

De vader van Fritz Mayer van den Bergh, Emil Mayer (1824-1879), verhuisde in 1849 van Keulen naar Antwerpen, waar hij een groot filiaal leidde van het familiebedrijf, dat handelde in specerijen en farmaceutische producten. Hij werd een van Antwerpens belangrijkste en meest kapitaalkrachtige zakenlieden. In 1857 huwde hij met Henriëtte van den Bergh (1838-1920). Haar Antwerpse familie met aanzien was actief in de likeurstokerij, de bierbrouwerij en de scheepvaart. Het echtpaar had twee zonen, Fritz en Oscar. Vanaf 1862 woonde het gezin

in het Hof van Arenberg en in 1878 kochten de Mayers het lusthof Pulhof in Berchem als zomerverblijf.



Henriëtte, moeder van Fritz



FRITZ MAYER VAN DEN BERGH (1858-1901)

Een vijftal jaar na de dood van zijn vader in 1879 liet Fritz Mayer de handels- en industriële activiteiten over aan zijn broer Oscar (1859-1913) en wijdde hij zich voortaan vooral aan zijn passie voor kunst, die hij van jongsaf deelde met zijn moeder. Fritz bleef ongehuwd en woonde bij zijn moeder in Antwerpen en Berchem. De liefde voor hun moeder is groot, want in 1887 voegen de twee broers de familienaam van hun moeder toe aan de hunne. Een jaar later, in 1888, worden ze in de adelstand verheven.

HET MUSEUM

Henriëtte van den Bergh liet na de vroege dood van Fritz en ter herinnering aan haar zoon het museum bouwen, naast het woonhuis van de familie. Architect was de befaamde Jos Hertogs, die onder meer als opdracht kreeg een gevel in Vlaamse renaissancestijl te ontwerpen, naar een voorbeeld van een verdwenen gevel uit het Antwerpse Sint-Walburgiskwartier. Het museum werd officieel ingehuldigd op 17 december 1904 en was vooruitstrevend op het vlak van museuminrichting, met tal van veiligheids- en klimaatvoorzieningen. Je kon er op verzoek, op uitnodiging en op enkele feestdagen binnen. In 1924 opende het zijn deuren voor het publiek en sinds 1951 is het een stedelijk museum.



ZAAL 1 PORTRETTEN



WILLEM VAN DER DOES MET VROUW EN KINDEREN

Johannes Mijtens (ca. 1614-1670)

Den Haag, 1650

MMB.0135

Dit is een van de drie grote familieportretten in deze zaal. Alle drie tonen ze de grote variatie in het genre, in een en dezelfde periode. Meer en meer zie je in de Nederlandse Gouden Eeuw gezinnen in de buitenlucht, zoals hier: dit zijn de ongeveer 33-jarige Hagenaar Willem van der Does, die later burgemeester van zijn stad werd, zijn vrouw Wilhelmina van den Honert en hun zeven kinderen. Het oudste kind, Jacob, is negen en staat uiterst rechts bij de honden. De gezinsleden dragen deels fantasiekleren, maar hun kapsels zijn modieus voor die tijd. Schilder Johannes Mijtens schilderde tientallen familieportretten in een landschap.



MEYNDERT SONCK MET VROUW, KINDEREN EN MIN

Jan Albertsz. Rotius (1624-1666)

Hoorn, 1662

MMB.0138

Meyndert Sonck, de man links in beeld, bekleedde in de Nederlandse provinciestad Hoorn tal van officiële functies. Hij was er onder meer burgemeester. Hier bevindt hij zich in het gezelschap van zijn gezin: zijn vrouw Agatha van Neck en hun vijf rijkelijk uitgedoste kinderen, waarvan het jongste op de arm van de min zit. Zoon Albert staat als stamhouder van de familie op de belangrijkste plaats, links van zijn vader.

Dit familieportret is strak, formeel en stereotiep. Wellicht verwachtte de conservatieve elite van Hoorn dat van portretschilders. Zij kregen in de Nederlandse Gouden Eeuw hoe langer hoe meer opdrachten van de welgestelde burgerij die wilde uitpakken met haar welstand.



GROENTEVERKOOPSTER

Joachim Beuckelaer (ca. 1533- ca. 1575)

Antwerpen, 1565

MMB.0047

Joachim Beuckelaer was een neef en ook een leerling van Pieter Aertsen. Laatstgenoemde lanceerde rond 1550 in Antwerpen een nieuw genre: uitbundige marktscènes met een grote hoeveelheid al dan niet exotisch fruit en groenten (en soms ook wild), met marktkramers, boerinnen en andere mensen van het platteland. Mede dankzij Beuckelaer was het genre lang succesvol. Een aantal afgebeelde vruchten waren bekende erotische symbolen en ook de gedragingen van de voorgestelde mensen zijn soms expliciet, maar deze schilderijen getuigen óók van de belangstelling voor wat de wereld te bieden had, in de nieuwe geest van de renaissance.



FRANCESCO I DE'MEDICI

Alessandro Allori (1535-1607)

Firenze, ca. 1560

MMB.0199

Fritz Mayer van den Bergh reisde vaak naar Italië, om er kunst uit het Noorden te kopen. Dit doek is een uitzondering: het is een staatsieportret ten voeten uit en in vol ornaat van de zowat 19-jarige Francesco I de' Medici (1541-1587), die later groothertog van Toscane werd en de vader was van de Franse koningin Maria de' Medici. Het werd een model voor latere portretten.



Mayer van den Bergh kocht dit werk al in 1892 in Bergamo, als een van zijn eerste schilderijen. Hij liet het grondig restaureren, gaf het een passende lijst en deed onderzoek naar de toen nog anonieme maker. Dat typeert hem: het was voor hem een uitdaging om (anonieme) werken aan een kunstenaar te kunnen toewijzen.



ZAAL 2

BAROKSCHILDERS



BLOEMEN IN EEN VAAS

Daniël Seghers (1590-1661)

Antwerpen, 17^{de} eeuw

MMB.0078

DRUIVENTROS IN EEN NIS

Abraham Mignon (1640-1679)

Utrecht, 2^{de} helft 17^{de} eeuw

MMB.0192

Het stilleven beleefde in de 17^{de} eeuw gouden tijden, ook in Antwerpen. Schilders als Jan Brueghel I, Frans Snijders, de jezuïet Daniël Seghers en de minder bekende maar in zijn tijd zeer gewaardeerde Abraham Mignon maakten er rijke, virtuoze en weelderige taferelen van, met intense kleuren. Hier spelen bloemen en druiven de hoofdrol, en zijn er bijrollen voor diverse vruchten en kleine dieren. Stillevens tonen vooral hoe virtuoos een schilder de realiteit in beeld kon brengen. Tegelijk zijn ze bedrieglijk omdat ze bij uitstek artificieel zijn. Zo bloeien de bloemen van veel geschilderde ruikers niet in dezelfde periode van het jaar.



VERZOEKING VAN ANTONIUS ABT

David Teniers II (1610-1690)

Antwerpen, midden 17^{de} eeuw

MMB.0087

De heilige Antonius (ca. 251-356) werd in de 16^{de} en 17^{de} eeuw vaak voorgesteld: volgens zijn biografie trok hij zich als kluizenaar terug uit de bewoonde wereld en probeerden demonische wezens hem te verleiden tot een leven vol aardse genietingen. Dat is wat David Teniers in dit tafereel voorstelt. Teniers maakte door zijn huwelijk met Anna Brueghel deel uit van de befaamde schildersfamilie, die zich over diverse generaties uitstrekt. De Antwerpenaar werd in 1651 in Brussel hofschilder van aartshertog Leopold Willem en richtte in 1663 in zijn vaderstad de Academie op, waar jonge kunstenaars een opleiding kregen.



Dit is het laatste schilderij dat in de collectie van Fritz Mayer van den Bergh terecht kwam. Zijn moeder kocht het aan in 1901, toen hij al ziek te bed lag.



HAVENBEDRIJF EN MARKT TE ANTWERPEN

Antwerpen, ca. 1600

MMB.0062

Dit is de Antwerpse rede rond 1600, als de Schelde al zowat vijftien jaar gesloten is voor het handelsverkeer. Vissersboten leggen aan en kopers – vooral huisvrouwen en dienstboden – komen de dagverse lading keuren. Dat levert een bont en kleurrijk tafereel op. Van de drie torens die we hier zien, zijn er intussen twee gesloopt: die van de Sint-Michielsabdij en van de Sint-Walburgiskerk. Uiterst rechts springt de toren van de kathedraal in het oog. Op de achtergrond staat het kraanhoofd er werkeloos bij.



De schilderijencollectie van Fritz Mayer van den Bergh bevat grote namen, maar zijn belangstelling ging overwegend uit naar kwaliteitsvol werk van minder bekende en anonieme meesters. Daar deed hij ook onderzoek naar.



AANBIDDING VAN DE HERDERS

Jacob Jordaens (1593-1678)

Antwerpen, ca. 1617-1618 (?)

MMB.0082

Jacob Jordaens, die zijn tijdgenoten Rubens en Van Dyck bijna veertig jaar overleefde, bevolkte veel van zijn religieuze taferelen met 'gewone' mensen. Herdersfiguren leenden zich daar uitstekend voor, maar op dit vroege werk is ook Jozef uiterst rechts een man van de straat. Het licht valt voluit op het kind Jezus en zijn moeder Maria, en de vijf herders en herderinnen knielen, bidden, musiceren, blazen vuur aan, bieden een schotel aan en kijken toe. Dit intieme tafereel herinnert aan de revolutionaire stijl die de Italiaanse schilder Caravaggio rond 1600 lanceerde en die in Europa snel bekend werd.



PORTRETTE VAN DE FAMILIE VEKEMANS-VAN GHINDERDEUREN

Cornelis de Vos (1584-1651)

Antwerpen, ca. 1625

MMB.0070, MMB.0071, MMB.0072, MMB.0073
Collectie Koning Boudewijnstichting

Cornelis de Vos, een tijdgenoot van Rubens, was een van Antwerpens meest befaamde portretschilders. Hij blonk uit in kinderportretten. Rond 1625 bestelde de gefortuneerde Antwerpse zakenman Joris Vekemans bij hem een reeks van (minstens) zes panelen waarin de leden van Vekemans' gezin worden geportretteerd: hijzelf, die in 1625 op zijn 35^{ste} stierf, zijn vrouw Maria van Ghinderdeuren en hun kinderen Frans, Elisabeth, Cornelia en Jan. Het museum bezit vier panelen en heeft er één in permanente bruikleen. De portretten zijn per paar gemaakt, waarbij in elk paar het kleurenpalet en de achtergrond overeenstemmen. De welstand van het gezin is zichtbaar.

**VENUS SCHENKT WAPENS AAN AENEAS**

Gerard de Lairese (1641-1711)

Amsterdam, 1668

MMB.0097

Een naakte vrouw wijst een man met een speer stukken aan die tot een wapenrusting behoren en die putti hem aanreiken. De twee reiken elkaar de hand. Dit zijn de godin Venus en haar zoon Aeneas, de stamvader van de Romeinen. Venus wilde Aeneas helpen en liet daarom haar man, Vulcanus, een wapenrusting maken.

Dit mythologische tafereel is van de hand van Gerard de Lairese, aan het eind van de 17^{de} eeuw in Amsterdam een belangrijk schilder en ook theoreticus. Hij propageerde de classicistische, 'geleerde' schilderkunst, waarvan dit grote werk een mooi voorbeeld is. Mogelijk was het een schoorsteenstuk en werd het in opdracht van een Amsterdamse geletterde opdrachtgever gemaakt.

GLASRAMEN

Door het hele museumgebouw heen ziet u een collectie geschilderde glasraampjes. Ze zijn ingewerkt in het glas in lood, zoals ook de gewoonte was in burgerhuizen van de 16^{de} en 17^{de} eeuw. Fritz Mayer van den Bergh legde een collectie aan van vooral ronde glasraampjes uit de 15^{de} tot de 17^{de} eeuw, voornamelijk uit de Nederlanden. De vier in deze ruimte zijn Zwitsers en behoren tot zijn vroegste aanwinsten. Zwitserland was een etappe op de vele reizen naar Italië die hij in zijn vroege jaren maakte.





TWEE ZUILBEELDEN UIT CHÂLONS-SUR-MARNE

Champagne, 1170-1183

MMB.0312.1-2, MMB.0312.2-2

In de jaren 1960 werden in Châlons-sur-Marne honderden fragmenten van zuilbeelden, kapitelen en bogen aangetroffen, naast sokkels en dekplaten: het zijn de resten van wat ooit de rijke decoratie van het klooster Notre-Dame-en-Vaux was. Ook deze twee zuilbeelden die Fritz Mayer van den Bergh in 1898 verwierf, komen daarvandaan. Ze zijn erg belangrijk in de ontwikkeling van de beeldhouwkunst: de figuren komen als het ware los uit het steenblok, de drapering van de gewaden is soepel en er is beweging zichtbaar, meer dan in de romaanse kunst.



MARIA MET KIND EN VIER TAFERELN UIT HAAR LEVEN

Simeone en Machilos van Spoleto (werkzaam 3^{de} kwart 13^{de} eeuw)

Umbrië – Siena, ca. 1270-1275

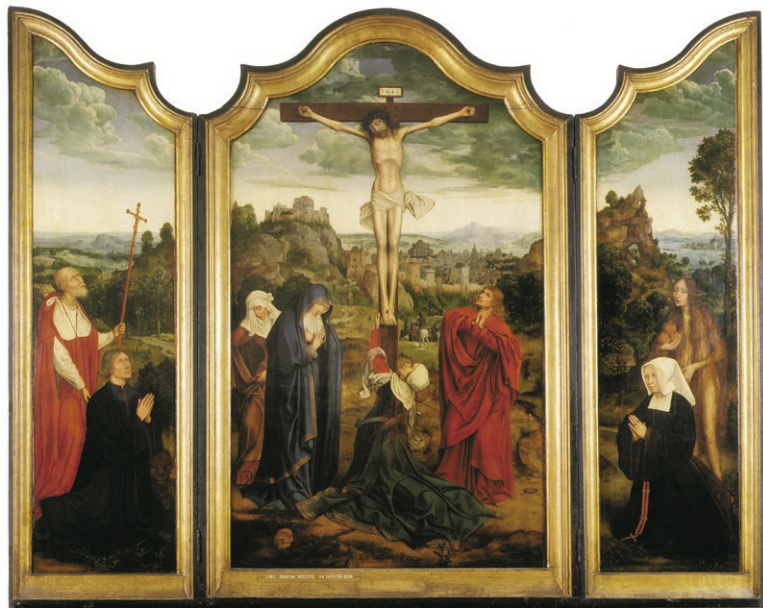
MMB.0195

Dit is het oudste schilderij in een Belgische collectie. Het is van de hand van twee Umbrisch-Toscaanse schilders en toont Maria met op haar schoot de zegenende Jezus. Links en rechts zijn vier taferelen uit haar leven te zien: haar eigen geboorte, de *annunciatie* of aankondiging van de engel Gabriël aan Maria, haar tenhemelopneming en de geboorte van Jezus. De twee zuiltjes die het middendeel scheiden van de zijdelen, maken van dit werk een soort voorloper van de drieluiken.



Fritz Mayer van den Bergh kocht dit paneel in 1898 voor slechts 255 frank. Er was toen maar weinig belangstelling voor 13^{de}-eeuwse Italiaanse schilderkunst van vóór Giotto. Dit museumzaaltje was lang een kleine open zuilengalerij die uitgaf op een schilderachtig binnenplaatsje. In 1974 werden de ruimten overwelfd om nieuwe zalen te maken.

ZAAL 4
MASSIJS



CALVARIE MET STICHTERSPAAR

Quinten Massijs (1465/1466-1530)

Antwerpen, ca. 1500-1520

MMB.0027

Als Quinten Massijs omstreeks 1500 naar Antwerpen komt, is de stad snel aan het uitgroeien tot het belangrijkste kunstcentrum van de Nederlanden. Veel kunstenaars vestigen er zich, aangetrokken door de internationale kunstmarkt. Massijs zelf, 'de vader van de Antwerpse schildersschool', werd een bijna legendarische figuur.

Zijn werk zit nog in de traditie van de Vlaamse primitieven, maar ook de vernieuwing van de Italiaanse renaissance dringt al door. Op het middenluik van deze triptiek tonen de getuigen van Jezus' kruisdood hun emoties. Op de zijluiken zijn de onbekende schenkers en hun patroonheiligen Hiëronymus en Maria van Egypte voorgesteld. Het open landschap met de stad Jeruzalem baadt in een vaag licht: dat zogeheten 'atmosferisch perspectief' is in Massijs' tijd nieuw in de Zuid-Nederlandse landschapskunst.



MARIA OP HAAR STERFBED

Meester van Amiens (werkzaam tussen 1515-1525)

Antwerpen of Amiens, 1^{ste} kwart 16^{de} eeuw

MMB.0189

Begin 16^{de} eeuw is in Antwerpen een generatie schilders actief die doorgaans overvolle, gedetailleerde en fel gekleurde panelen schilderen met geraffineerde tot bevreemdende personages: ‘de Antwerpse maniëristen’ worden ze genoemd. De onbekende schilder van dit paneel maakte er deel van uit en werkte een tijd in het Noord-Franse Amiens, vandaar zijn noodnaam. Een noodnaam wordt gebruikt om schilderijen die in dezelfde stijl geschilderd zijn, aan een onbekende meester toe te schrijven.

In een ruime en rijk versierde hal ligt Maria op haar sterfbed en krijgt ze de laatste sacramenten. De apostelen en engelen zijn aanwezig. Johannes legt de traditionele kaars van de stervenden in haar handen en Petrus treedt op als priester.



ZES ENGELN VAN EEN CALVARIE

Brabant, ca. 1460-1470

MMB.0258.1-4 t/m 4-4, MMB.0302.1-2 t/m 2-2

In 1899 kocht Fritz Mayer van den Bergh in Brussel een reeks van zes engelen van elk meer dan een meter hoog en met opstaande vleugels. Hun houdingen zijn zeer divers en getuigen van veel emotie. De engelen behoorden ooit tot een gotische calvarieberg, grote beeldengroepen die Christus' kruisiging voorstelden. De beelden zijn van een zeer hoge kwaliteit, zoals ook blijkt uit de dynamiek van de drapering en de pathetiek op de gezichten.

MEUBILAIR

Overal in het museumgebouw is historisch meubilair geïntegreerd dat Mayer van den Bergh verzamelde om zijn museum in te richten. Hij wilde in zijn museum een huiselijke woonsfeer creëren. Zijn moeder heeft z'n wens na zijn dood gerealiseerd. In deze ruimte ziet u een kast uit de 16^{de} eeuw, een 15^{de}-eeuwse zitbank en een schoorsteenmantel met kleurige tegels uit de 16^{de} eeuw.

ARCHEOLOGIE

Verzamelen betekende aan het einde van de 19^{de} eeuw in de eerste plaats dat je een collectie oudheden of antiquiteiten aanlegde: voorwerpen van allerlei slag en soort die getuigden van je ruime historische belangstelling en van aandacht voor de lokale geschiedenis. Ook de jonge Fritz Mayer van den Bergh kocht de meest diverse kunstwerken aan, naast gebruiksvoorwerpen en objecten uit opgravingen. In een tweede fase, en nadat hij in 1891 en 1892 een groot deel van zijn toenmalige collectie had verkocht, legde hij zich meer toe op de schone kunsten.



ZAAL 5 BRUEGEL



TWAALF SPREUKEN OP BORDEN

Pieter Bruegel I (1526/1531-1569)

Antwerpen, 1558

MMB.0046

Als je van twaalf beschilderde eetborden de oplopende randen afschaaft, de houten schijven samenvoegt en er verklarende teksten bijvoegt, krijg je een wonderlijk paneel als dit. Het bijzondere is dat deze borden zijn beschilderd door Pieter Bruegel I: er is elke keer één figuur te zien in actie, tijdens een dagelijkse scène. De taferelen brengen, niet zonder humor, moraliserende spreekwoorden en oneliners in beeld:

1.

Ontydich
tuyssc(hen?)
en droncken
drincken maeckt
arm misacht
den naem doet
stincken.
*Op een ongeschikt
ogenblik dobbelen
en zich bedrinken
brengt armoede,
wekt minachting en
weezin.*

2.

Een placebo ben
ick ende alsoo
gesint dat ick de
huyck alom hanch
naeden wint.
*Ik verander van
partij naarmate de
omstandigheden,
iemand die
opportunistisch is.*

3.

In deen hant
draghe vier, in
dander waeter,
met clappaers en
clappeyen houd
ick den snaeter.
*Ik draag in de ene
hand vuur, in de
andere water: ik
doe mij nu op de ene
wijze, dan weer op
een andere wijze
voor.*

4.

Int slampampen
en mocht
my niemant
verrasschen,
al quyt, sit
ick tusschen
twee stoelen in
dasschen.
*Bij het slempen
kon niemand mij
overtreffen, nu ik
alles verspeeld heb,
zit ik tussen twee
stoelen in de as: ik
heb geen van de
twee kansen weten
te gebruiken.*

5.

Wat baet het
sien en derelyck
loncken, ick stop
den put als tcalf
is verdroncken.
*Wat baat het zien
en jammerlijk
gluren? Als het
kalf verdronken
is, demp ik de put:
wanneer het te
laat is, herstel ik
de fout.*

6.

Die lust heft te
doen verlore
wercken, die
stroyt die rosen
voor de vercken.
*Wie lust heeft
vergeefs te werken,
die werpt rozen
voor de zwijnen:
die geeft iets
schoons en goeds
aan hen die er de
waarde niet van
weten te schatten.*

7.

T' Harnasch
maeckt my een
stouten haen, ick
hanghe de kat de
belle aen.
*Het harnas maakt
mij stoutmoedig,
ik hang de kat de
bel aan: ik zet de
eerste stap naar
een gevaarlijke
onderneming.*

8.

Myns naesten
welderen myn
herte pynt, ick en
mach niet lyden
dat de sonne int
waeter schynt.
*De overvloed van
mijn naaste doet
mijn hart pijn, ik
kan niet verdragen
dat de zon in het
water schijnt: ik
ben afgunstig op
het geluk dat een
ander te beurt valt.*

9.

Crygel ben ick, en
van sinnen stuer,
dus loop ick met
den hooftde tegen
den muer.

*Ik ben weerspanning
en nors, ik loop met
het hoofd tegen de
muur: ik gebruik
nutteloos geweld.*

10.

My compt het
mager, aen andere
het vet, ick vische
altyt achter het
net.

*Mij valt het mager
te beurt, aan een
ander het vet, ik
vis altijd achter het
net: ik heb altijd
mijn kans verkeken.*

11.

Ick stoppe my
onder een blau
huycke, meer
worde ick bekend
hoe ick meer
duycke.

*Ik verberg mij
onder een blauwe
huik, dit is een
valse dekmantel.
Hoe meer ik mij
verschuil, hoe
bekender ik word.*

12.

Vat ick vervolghen
en geraecke daer
niet aen, ick pisse
altyt tegen de
maen.

*Wat ik ook nastreef,
ik bereik het niet,
ik pis altijd tegen
de maan: ik kom er
altijd ongelukkig af.*



Fritz Mayer van den Bergh is van in het begin van zijn verzamelcarrière gefascineerd door het werk van Pieter Bruegel I. Uit talrijke brieven van internationale verzamelaars, kunsthandelaars en kunsthistorici, blijkt dat hij onafgebroken op zoek is naar Bruegels. Behalve Dulle Griet en dit werk bezat Mayer van den Bergh 22 kopergravures en 12 prenten van de kunstenaar. De rol van Fritz Mayer van den Bergh in de herwaardering van het oeuvre van de Bruegeldynastie in de 19^{de} eeuw is dan ook niet te onderschatten. Het museum is dan ook tot op vandaag belangrijk om zijn Bruegelcollectie.



VOLKSTELLING TE BETHLEHEM

Pieter Brueghel II (1564-1638) (naar Pieter Bruegel I)

Antwerpen, begin 17^{de} eeuw

MMB.0054

Omdat Pieter Bruegel I erg succesvol was en zijn werk gegeerd bleef, was het na zijn dood voor zijn zoon Pieter en andere schilders een lucratieve bezigheid dat werk te kopiëren.

Lees verder op de volgende pagina.



WINTERLANDSCHAP MET VOGELKNIP EN MET DE VLUCHT NAAR EGYPTE

Pieter Brueghel II (1564-1638) (naar Pieter Bruegel I)

Antwerpen, 1602 of 1622

MMB.0055

Het *Winterlandschap* was de populairste compositie: we kennen meer dan 120 exemplaren. Kopiëren is niet het perfecte woord, want in veel details wijken deze navolgingen af van het origineel. Zo zien we op dit *Winterlandschap* Maria, Jozef en de ezel als miniatuurfiguurtjes: deze ‘vlucht naar Egypte’ bezorgde het werk een religieuze bijbetekenis.



KRUISDRAGING VAN CHRISTUS

Jheronimus Bosch (ca. 1450-1516) (navolger)

Nederlanden, ca. 1540

Schenking familie Jacobs van Merlen

Collectie Koning Boudewijnstichting

Een anonieme navolger van Jheronimus Bosch kopieerde de oorspronkelijke versie van de meester. Christus draagt zijn kruis en wordt omringd door een vijandige menigte. Dát ze vijandig is, zien we aan de grimassen en de fantasierijke harnassen en helmen. Links achteraan komt Jeruzalem in beeld als een middeleeuwse stad, rechts worden op de Calvarieberg drie kruisen opgetrokken.



Fritz verzamelde werk van tijdgenoten van Bruegel dat verwant is met diens schilderijen. Daarom is dit paneel een perfecte aanvulling van de collectie: de familie Jacobs van Merlen, die verwant is met de familie Mayer van den Bergh, schonk het aan het Erfgoedfonds van de Koning Boudewijnstichting. Die gaf het in 2010 op zijn beurt in permanente bruikleen aan het museum.

ZAAL 6
MICHELI

MICHELI

In 1898 kocht Fritz Mayer van den Bergh de collectie van 451 kunstwerken van de toen pas overleden kunstverzamelaar Carlo Micheli. Micheli werkte in het Louvre waar hij afgietsels in plaaster maakte. Als verzamelaar bracht hij, met bescheiden middelen maar met een uitstekende smaak, veel kleine middeleeuwse kunstwerken bij elkaar die toen niet in de mode waren. Mayer van den Bergh was grote musea te vlug af, zette zijn hele kapitaal in en sloot ook een lening af. Van de collectie behield hij vooral de Franse en Nederlandse beelden, waardoor zijn museum in België een van de belangrijkste is wat middeleeuwse beeldhouwkunst betreft. Een kleine driehonderd stuks verkocht hij.



GEVANGENNEMING VAN CHRISTUS

Parijs, 1^{ste} kwart 14^{de} eeuw

MMB.0340

De judaskus is het moment waarop de apostel Judas Christus verraadt. Dit bijzonder fijn bewerkte beeldhouwwerk stelt dat ogenblik voor. Het vertelt nog andere episodes uit Jezus' passieverhaal: uiterst links hakt Petrus bij een zekere Malchus een oor af. Met zijn rechterhand geneest Christus hem meteen. Op de tweede rij staan drie soldaten en een gesluierde vrouw: zij is een middeleeuwse figuur die de bende van Malchus zogezegd hielp om Jezus te vinden.

Deze beeldengroep maakte deel uit van een retabel. Daar stonden soms tientallen figuurtjes in. Het zeldzame, broze en makkelijk te bewerken albast, een witte kalksteen, werd vooral voor dergelijke kleine beelden of reliëfs gebruikt.



PASSIERETABEL

Jan Borreman III (toegeschreven)

Brussel, 1500-1515

MMB.0403.1-2

Dit is een fragment van een retabel, een kast met beeldengroepen. Het retabel was bedoeld om op of achter het altaar geplaatst te worden in een kerk. Oorspronkelijk had het beschilderde zijluiken. Door zijn omvang en kleurenpracht moest het de aandacht van de gelovigen trekken. De beeldengroepen met vele tientallen figuren vertellen een verhaal, zoals hier het passieverhaal van Jezus: links zien we de kruisdraging – we zien de knielende Veronica die met haar doek het zweet van Christus' hoofd wist –, in het midden de kruisiging – al ontbreekt de gekruisigde Christus vandaag – en rechts de bewening. In de Zuidelijke Nederlanden werden Antwerpen, Brussel en Mechelen belangrijke exportcentra voor dergelijke luxueuze altaarstukken. Dit retabel komt uit Brussel. Dat weten we door het Brusselse schrijnwerkersmerk dat op de kast staat.



**PORTRETKOP VAN BONNE DE FRANCE,
DOCHTER VAN CHARLES V VAN FRANKRIJK**

Jean de Liège (+1381)

Parijs, ca. 1364

MMB.0329

Un jeune prince: zo werd tot eind jaren 1970 deze prachtige, geïdealiseerde portretkop-met-kroon genoemd. Toen identificeerde men hem: dit is het prinsesje Bonne de France, de dochter van de Franse koning Karel V en Jeanne de Bourbon. Het meisje stierf toen ze één of twee jaar was, 17 dagen na haar zusje Jeanne. Het praalgraf met de liggende grafbeelden van de meisjes werd in 1364 opgericht in de abdijkerk van Saint-Antoine-des-Champs in Parijs. Tijdens de Franse Revolutie verdween het monument, op een tekening en op dit fragment na. Beeldhouwer Jean de Liège kwam uit het Maasland en werkte voor het Franse hof.



JONGEMAN ALS PLEURANT

Frankrijk, 2^{de} helft 14^{de} eeuw

MMB.0337

Vanaf de late middeleeuwen vormden familieleden en vrienden bij een begrafenis een rouwstoet. Het plaatsen van beelden van rouwende figuren bij vorstelijke praalgraven is van dat gebruik afgeleid: de *pleurants* vormen als het ware een versteende stoet. Vaak dragen ze als teken van rouw een kap op het hoofd en houden ze een of twee handen tegen de borst. In de 14^{de} eeuw gebruikte men graag marmer voor monumenten die in een interieur, bijvoorbeeld een kerk, stonden opgesteld.



MARIA MET KIND

Brugge, 4^{de} kwart 14^{de} eeuw

MMB.0349

Van de middeleeuwse beeldhouwkunst in steen uit de Zuidelijke Nederlanden bleef maar weinig bewaard, zeker van beelden die in een interieur stonden. Dit Mariabeeld behield bovendien zijn oorspronkelijke beschildering, wat het helemaal uniek maakt. Het is afkomstig uit de in 1799 vernielde Sint-Donaaskerk in Brugge. Het is een vrolijk beeld: de gekroonde Maria kijkt glimlachend naar Jezus, die op zijn beurt lacht. In haar rechterhand hield ze vermoedelijk een lelie vast, een bekende Mariabloem en een symbool van zuiverheid. De vogel die Jezus vasthoudt, bijt hem in de hand, een voorteken van het lijden dat hem te wachten staat.



TWEE EVANGELISTEN

Maasland, begin 13^{de} eeuw

MMB.0458.1-2, MMB.0458.2-2

Een van deze twee figuurtjes houdt de traditionele instrumenten van een schrijver vast: een ganzenveer en een mes om de pen aan te snijden en om het perkament vlakker te maken. De twee komen uit een groep van vier die samen de vier evangelisten voorstellen; hun twee collega's bevinden zich in het Musée des Beaux-Arts van Dijon. Ooit waren ze samen steunfiguren in een groter ensemble in edelsmeedwerk. Ze zijn gemaakt in het Maasland en klassiek geïnspireerd in hun houding, haartooi en kleren. Dit zijn individuen, in tegenstelling tot veel romaanse beelden en beeldjes.



BEGRAFENIS VAN ANDREAS

Brussel, ca. 1510-1515

MMB.0239

Het is niet verwonderlijk dat, toen Fritz Mayer van den Bergh deze beeldengroep aankocht, het tafereel werd betiteld als een graflegging van Christus. De meesterlijke groep is een fragment van een Brussels retabel. Niet Christus, maar de apostel Andreas wordt hier ten grave gedragen, een zeldzaam motief in de kunst. De zichtbaar welgestelde vrouw die hem draagt is Maximilla, een Romeinse die door Andreas was genezen en bekeerd. Hij raadde haar daarbij aan zich voortaan te onthouden van geslachtsverkeer. Maximilla's man liet Andreas voor straf aan een X-vormig kruis binden, waar hij na drie dagen stierf.

The background of the right half of the image is a blue-tinted landscape painting. It depicts a valley with a small village or farmstead in the lower right, featuring several buildings and trees. The middle ground shows rolling hills and fields, while the background consists of more distant, hazy mountains under a cloudy sky. The overall style is reminiscent of 17th-century Dutch landscape art.

ZAAL 7
BIBLIOTHEEK

BIBLIOTHEEK

Hier bewaren we de bibliotheek van Fritz Mayer van den Bergh, goed voor ongeveer 650 volumes met daarbij enkele bijzondere oude drukken. De vele veilingcatalogi, de tijdschriften en de catalogi van andere verzamelingen geven een goed beeld van zijn belangstelling voor zeer uiteenlopende kunstvormen en -ambachten. Enkele daarvan worden hier getoond: zo maakt de kleine verzameling juwelen en zilver duidelijk dat de collectie van Mayer van den Bergh door zijn vroege dood onvoltooid bleef. Bij zijn keuzes had hij bijzondere aandacht voor uitzonderlijke technieken, vakmanschap en het zeldzame karakter van objecten.

PLAKETTEN

Plaketten zijn kleine reliëfs in metaal. Omdat je ze makkelijk kon reproduceren, gebruikten brons- en tingieters en edelsmeden ze als model. Mayer van den Bergh had een bijzondere voorliefde voor deze aparte kunsttak.

De meeste plaketten dateren uit de 16^{de} eeuw en zijn afkomstig uit Italië en Duitsland. De onderwerpen zijn vaak mythologisch of allegorisch. De absolute grootmeester was de Nürnbergenaar Peter Flötner, van wie het museum met zestig exemplaren wereldwijd de grootste collectie bezit.

**STILLEVEN MET OESTERS, BROOD EN VENETIAANS WIJNGLAS**

Henri de Fromantieu (1633/1634-1693/1705)

Den Haag (?), ca. 1661

MMB.0132

Hoe beeld je verschillende stoffen, materialen en etenswaren zo 'echt' mogelijk af en in een harmonieuze (uiteraard 'gemaakte') compositie? Dat was de uitdaging van een schilder van stillevens, een genre dat in de 17^{de} eeuw erg succesvol was, onder meer in Antwerpen en Nederland en met name bij de burgerij. Bijzondere, vaak exotische etenswaren worden gecombineerd met delicaat, kostbaar glaswerk of servies. Stillevens reflecteren de welstand van de burgerij voor wie ze gemaakt werden.

Lees verder op de volgende pagina.



**STILLEVEN MET PERZIKEN, WALNOTEN, MUIS
EN VENETIAANS WIJNGLAS**

Henri de Fromantou (1633/1634-1693/1705) (toegeschreven)

Den Haag (?), na 1661

MMB.0133

Stillevens zijn vaak vanitassymbolen: er zit een diepere betekenis in verrat die verwijst naar de vergankelijkheid van het leven. De insecten, het klein ongedierte op de schilderijen, maar ook de rijpheid van de vruchten, verwijzen naar de vergankelijkheid van het leven. Hoe welgesteld je ook bent, verval komt onvermijdelijk.



HEUVELLANDSCHAP

Cornelis Massijs (ca. 1510 – 1556/1557) (toegeschreven)

Antwerpen, 1565

MMB.0052

Het landschap als genre ontstond vanuit een vernieuwde interesse voor de natuur en de nauwkeurige weergave ervan.

Lees verder op de volgende pagina.



WINTERLANDSCHAP MET IJSVERMAAK

Christoffel van den Berghe (1588/1592- ca. 1628)

Middelburg, 1^{ste} helft 17^{de} eeuw

MMB.0117

In de Nederlanden van de 16^{de} en 17^{de} eeuw specialiseerden Nederlandse schilders zich in bos- en winterlandschappen, dorps- en stadsgezichten. Ze wensten een bepaalde sfeer op te roepen met behulp van kleur- en lichteffecten.

KISTJES EN KOFFERS15^{DE} EN 16^{DE} EEUW

Fritz Mayer van den Bergh legde een bijzondere belangstelling aan de dag voor kleine koffertjes en kistjes met sloten. Vaak zijn ze van hout en zijn ze beslagen met ijzeren banden en overtrokken met leer. Van oudsher bewaren mensen van alle rangen en standen in dergelijke koffertjes waardevolle zaken, zoals juwelen, geld, belangrijke papieren, souvenirs... De exemplaren in de collectie zijn vooral 15^{de}- en 16^{de}-eeuws en zijn veelal verfijnd versierd. Hierdoor zijn het op zichzelf kostbaarheden.

**ZAAL 8**
SALON

SALON

In de collectie van Fritz Mayer van den Bergh bevond zich ook een 18^{de}-eeuwse kamerwand. Dit salon werd op maat daarvan gemaakt. Henriëtte van den Bergh, de moeder van Fritz die na zijn dood het museum liet bouwen, bood in deze ruimte aan belangrijke bezoekers thee aan. Zij liet ook de plafondschildering maken. In deze sfeer past de selectie uit de collectie porselein die Mayer van den Bergh verzamelde: Chinees porselein, Delfts aardewerk en Japanse stukken.



BLOEMEN IN EEN VAASJE MET SPRINKHAAN EN KIKVORS

Clara Peeters (1580/1589-1621/1659)

Antwerpen, 17^{de} eeuw

MMB.0193

BLOEMEN IN EEN VAASJE MET KNABBELENDE MUIS

Clara Peeters (1580/1589-1621/1659)

Antwerpen, 17^{de} eeuw

MMB.0194

De Antwerpse schilderes Clara Peeters is een van de grondleggers van het stilleven als genre, dat rond 1600 opkwam. Al vroeg schilderde ze virtueuze bloemen- vogel- en visstillevens, wat haar specialiteit bleef. Dat ze succes had, blijkt alleen al uit de vele kopieën en vervalsingen van haar werk die de ronde deden.

ZAAL 9
STUDIO

**HENRIËTTE MAYER VAN DEN BERGH**

Jozef Van Lierius (1823-1876)

Antwerpen, 1857

MMB.1869

In de kamer – de naam ‘studio’ werd al bij de stichting van het museum gebruikt – waar Henriëtte Mayer van den Bergh (1838-1920) vermoedelijk haar correspondentie voerde over het museum, hangt ook haar portret uit 1857. Ze is daarop nog maar 19. 1857 is het jaar waarin ze in het huwelijk treedt met de Keulse koopman Emil Mayer (1824-1879) die zich in 1849 in Antwerpen had gevestigd. Zelf was ze de dochter van Jan van den Bergh. Emil Mayer stierf plotseling in 1879. Even later ging Fritz bij zijn moeder wonen. U vindt meer over de familie in het begin van dit gidsje.

TEXTIEL

Fritz Mayer van den Bergh ging al snel door voor een expert in munten en textiel. Hij kocht en bestudeerde onafgebroken borduurwerk, weefsels, kant, (wand)tapijten... Dat liet hij reinigen en restaureren door gespecialiseerde restaurateurs en met materiaal dat hijzelf koos. Ook dankzij de zorgen van zijn moeder bleef de kwetsbare collectie van ruim 200 objecten goed bewaard.



ZAAL 10 GOTIEK



AANBIDDING VAN DE WIJZEN

Meester van Hoogstraten (omgeving)

Brugge of Antwerpen, ca. 1520

MMB.0025

Tussen 1505 en 1530 was de aanbidding van de pasgeboren Jezus door de drie koningen het populairste thema op Antwerpse drieluiken. Schildersateliers konden ze dankzij de grote vraag in serie produceren. Dit is een paneel van een meesterhand. Links staat een opvallend jonge Jozef en in het midden knielt de oudste wijze voor Maria en staat achter hem de tweede koning. Rechts treden de jonge morenkoning en zijn gevolg aan. Let op de opvallende tot extravagante kleren: de schilder was een zogeheten 'Antwerpse maniërist'.



Dit is het duurste schilderij dat Mayer van den Bergh ooit verwierf: hij kocht het in 1891 voor 14.500 Belgische frank (ca. 360 euro). Met zijn belangstelling voor het Antwerpse maniërisme was hij zijn tijd ver vooruit.

**CHRISTUS-JOHANNESGROEP**

Meester Heinrich von Konstanz

Konstanz, ca. 1280-1290 (?)

MMB.0224

Dit wereldbepaalde pronkstuk is een van Fritz zijn laatste aanwinsten: Jezus' lievelingsapostel Johannes laat zijn hoofd rusten op Christus' borst en legt zijn rechterhand in die van zijn meester. Jezus legt op zijn beurt zijn arm om Johannes' schouder. Een emotievol beeld als dit toonde toeschouwers als het ware hét voorbeeld: zo'n innige band met Jezus was ook het streefdoel van de zusters van het dominicanessenklooster van Sankt Katharinenthal in Zwitserland, voor wie Meester Heinrich von Konstanz het beeld even voor 1300 sneed. Het was een periode van een nieuwe spiritualiteit, waarin de persoonlijke band van gelovigen met God centraal stond.



WONDERBARE GENEZINGEN VAN CHRISTUS

Byzantijns, 6^{de} eeuw

MMB.0431.1-4, MMB.0431.2-4, MMB.0431.3-4, MMB.0431.4-4

Ivoren plaatjes zoals dit kwartet versierden het voorplat van boeken, in dit geval ongetwijfeld van een handschrift met een evangelie. De vier scènes zijn gelijkaardig: Jezus is blootsvoets, houdt een kruisstaf vast en maakt een zegenend gebaar. Een of twee apostelen vergezellen hem en Christus geneest elke keer een zieke. In het vierde reliëf doet hij Lazarus uit de doden verrijzen. Ivoor was in de vroege middeleeuwen even zeldzaam en kostbaar als edelstenen. Deze vier reliëfs zijn Byzantijns.



VIER PAAR DIERENFIGUREN EN DE DOOP VAN CHRISTUS

Longobardisch (?) en Karolingisch, 8^{ste} en 9^{de} eeuw

MMB.0432

In de 8^{ste} eeuw sneed een Spaanse of Italiaanse kunstenaar de fabeldieren in dit reliëf, omgeven door vlechtwerk. In wat nu gaatjes zijn, waren toen parels of steentjes aangebracht. Het plakketje behoorde wellicht tot een koffertje voor religieus gebruik of tot een reliekschrijn.

Een eeuw later werd de andere zijde bewerkt, werd het ivoor ingekort en gebruikte men het als versiering op een boekplat: dat hergebruik heeft alles te maken met de kostbaarheid van ivoor. Het tafereel stelt de doop van Christus door Johannes de Doper in de Jordaan voor. De hand van God komt uit de wolken en de duif is de Heilige Geest.



**PETRUS, PAULUS, BARTHOLOMEUS, JACOBUS
(KNOOP VAN EEN BISSCHOPSSTAF)**

Parijs, 1^{ste} kwart 14^{de} eeuw

MMB.0440

Dit vierzijdige reliëf is de ivoren knoop van de staf van een abt die toebehoorde aan Yves de Chartres. De staf zelf bevindt zich in Firenze. In vier nissen staan de apostelen Petrus, Paulus, Bartholomeus en Jacobus.

TEKST: Patrick De Rynck, Rita Van Dooren

ONTWERP: Stad Antwerpen & volta

COÖRDINATIE: Margit Didelez

Verantwoordelijke uitgever:

Carl Depauw, Museum Mayer van den Bergh,
Lange Gasthuisstraat 19, 2000 Antwerpen

D/2019/0306/87



Vlaanderen
verbeelding werkt



dS De
Standaard



